

11. Facts about the British Council [Електронний ресурс] // British Council. – Режим доступу: <http://www.britishcouncil.org/organisation/facts>

12. Mission and goals of Polish Institutes [Електронний ресурс] // Ministry of Foreign Affairs of Republic of Poland. – Режим доступу: http://www.mszy.gov.pl/en/p/mszy_en/foreign_policy/public_diplomacy/polish_institutes/mission_and_goals/

13. Місія та завдання Польських Інститутів у світі [Електронний ресурс] // Польський Інститут Київ. – Режим доступу: <http://www.polinst.kiev.ua/mission.html>

14. Cull N.J. The Future Of American Cultural Diplomacy [Електронний ресурс] / N. J. Cull // University of South California – Режим доступу: http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/newswire/cpblog_detail/the_future_of_american_cultural_diplomacy

15. Манжулина О. Основы эффективности [Електронний ресурс] / О. Манжулина // Стратегия России. – 2006. – №3. – Режим доступу: http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1143024584&archive=1143026070&start_from=&ucat=14&

16. Филимонов Г. "Мягкая сила" культурной дипломатии США : монография / Г. Филимонов. – М. : РУДН, 2010. – С. 105.

17. Тищенко-Тишковець О. М. Трансформація публічної дипломатії Сполучених Штатів Америки: від легітимізації "жорсткої сили" до побудови діалогу зі світом / О. М. Тищенко-Тишковець // Вісн. нац. техн. ун-ту України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. – 2009. – № 4 – 193 с.

Надійшла до редколегії 28.11.14

И. Гавриленко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНЦЕПЦИИ И МОДЕЛИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ КУЛЬТУРНОЙ ДИПЛОМАТИИ

Сделаны попытки систематизировать концептуальные подходы к теоретическому обоснованию культурной дипломатии, а также, выделить модели осуществления культурной дипломатии отдельных стран мира ввиду особенностей их институционального и организационного оформления. Проанализированы преимущества и недостатки каждой из моделей.

Ключевые слова: культурная дипломатия, публичная дипломатия, мягкая сила, внешняя культурная политика, культурный империализм.

I. Gavrylenko, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CONCEPTS AND MODELS OF CULTURAL DIPLOMACY

The article provides attempts to organize conceptual approaches to theoretical explanations of cultural diplomacy. It also points out the models of fulfilling of cultural diplomacy by specific countries due to their institutional and organizational characteristics. The article analyzes advantages and drawbacks of each model.

Key words: cultural diplomacy, public diplomacy, soft power, foreign cultural policy, cultural imperialism.

УДК 321:94

В. Головченко, д-р політ. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

УКРАЇНА І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ОБСТАНОВКИ: ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Розкрито базові підходи до аналізу сучасних глобальних міжнародних відносин і з'ясовано перспективні напрями участі в них України. Доведено, що система міжнародних відносин у сучасному світі має дуже складну будову і будь-яке визначення чи типологія тільки більш або менш умовно відображає міжнародні реалії. Сформульовано основні тенденції в розвитку міжнародних відносин постбіполярного світу.

Ключові слова: глобалізація, зовнішня політика, міжнародні відносини, модернізація, тенденції.

На сьогодні вже практично забутим є висновок експертів "Deughche Bank" поч. 1990-х рр., що в разі розпаду СРСР і проголошення незалежності Україна має чи не найкращі шанси серед колишніх радянських республік наблизитися до найбільш розвинених держав світу. Підставами для такого прориву мало бути сприйняття низки цінностей сучасного лібералізму: проголошення реального державного суверенітету; незворотний перехід відсідатного та відповідального політичного класу до вільного ринку; формування нової якості влади й розбудова ефективної системи державного управління, що в підсумку забезпечувало б державний прогрес. Лише на таких засадах на Заході мислилися необхідні трансформаційні процеси для входження України в сучасний глобалізований світ, утвердження легітимності влади й створення громадської атмосфери, сприятливої для модернізації країни.

Поширення такого стереотипу мислення живили домінуючі в той час на Заході різновиди теорії структурно-функціонального аналізу – "модернізації" чи "стадій зростання", фундаторами яких зазвичай вважають засновника департаменту якісології Гарвардського університету Т.Парсонса та професора-соціолога Університету Чикаго Е.Шілза. Ці теорії мали узагальнити ліберально-реформістський досвід розвинутих капіталістичних держав, а також сформулювати для країн "третього світу" й у подальшому для пострадянських держав програму пришвидшеного переходу від "традиційного суспільства" до "модерного".

Іншими словами, йшлося про сприйняття "третього світом" ідеалізованого образу США, ідентичного основним рисам "прогресивного" проекту американських соціальних лібералів часів "Нового курсу" Ф.Д.Рузвельта: високий рівень представницької демократії; досягнення завдяки індустріалізації життєвого рівня, порівнянного з іншими розвинутими державами; егалітарний характер суспільних цінностей та подолання традиційних станово-кастових привілеїв і дискримінаційних норм, цілковита ідилія в расово-національних взаєминах; орієнтація урядової політики на подолання класових антагонізмів та формування "держави загального добробуту"; раціональний характер соціальних інститутів та визнання наукового знання основою інтелектуального життя суспільства, і при цьому жодної згадки про корупцію, вплив монополістичного ВПК на життя країни чи про тоталітарну параною маккартизму в недавньому минулому. Ніби-то достатньо було пройти певний шерег "стадій зростання", і будь-яка країна зможе сягнути висот якщо не США, то принаймні сучасної "великої двадцятки".

Ліберальна теорія модернізації із захопленням була сприйнята пострадянськими українськими урядовцями й науковцями, оскільки містила чимало паралелей із радянським варіантом суспільствознавства. Ще за часів ідеологічної полеміки холодної війни і ліберали, і марксистичні сходилися в загальних положеннях щодо прогресу і його загальної стадіальності та існування непорушних законів суспільного розвитку. Представниками обох доктрин поділялася ідея прогресивного руху відповідно

до його "стадій зростання", лише ліберали, на відміну від марксистів-формаціонників, сповідували цивілізаційний підхід в аналізі способів виробництва.

Після швидкого міжнародного визнання незалежності України впевненості її лідерам додавало й вигідне геополітичне становище держави, оскільки вважається, що географічне розташування – це доля країни, воно є базовим для вирішення проблеми чіткого усвідомлення, реалізації й захисту національних інтересів. Відповідна геополітична реальність має важливе значення й для розроблення та здійснення зовнішньої політики держави.

Безперечно, Україна – рубіжна держава, що відбито не лише в її назві, а й у розташуванні на заході Великої Євразійської степу, що простягнувся від Середньодунайської низовини до сопки Маньчжурії. Її територією проходять так звані "розломи" між західно-християнським, православно-слов'янським та ісламським цивілізаційними угрупованнями, що наочно виявляється в різних зовнішньополітичних орієнтаціях окремих регіонів нашої держави. Рубіжна біполярність України виявляється навіть у розташуванні на її території географічного центру Європи в Карпатах і євразійського геополітичного полюса в Криму. Таким чином, Україна знаходиться на геополітичній вісі континенту, що з'єднує європейську й азіатську системи, водночас вона входить і до так званого євразійського діаметра: Португалія/Ірландія – Франція – Німеччина – Польща – Україна – Росія – Китай – М'янма – Таїланд – Малайзія – Сінгапур.

За влучною формулою визнаного класика сучасної політології міжнародних відносин З.Бжезинського, така об'єктивна геополітична реальність, по суті, перетворює Україну на геополітичний центр, на державу, чие значення випливає не з її воєнно-економічної могутності та мотивації дій на міжнародній арені, а з важливості місця розташування та наслідків її потенційної вразливості з боку геостратегічних потуг [1, с. 61]. Ними на сьогодні для нашої держави є США, Європейський Союз (обидві потуги на даний час представляють більш-менш чітко окреслену євроатлантичну спільноту) та Росія. Регіональна ж значимість України нині зумовлена важливістю функцій комунікаційної ланки між технологічно надрозвиненою Європою й багатими на ресурси регіонами Близького Сходу, Південного Кавказу й Центральної Азії (на стан справ у останньому регіоні великий вплив має стрімко зростаючий китайський "центр сили").

Тому З.Бжезинський вбачав Україну разом із Польщею, ФРН і Францією в якості фундаменту нової європейської системи безпеки після 2010 р. [1, с. 107]. Але водночас геополітичне становище України робить проблемною консолідацію її політичної нації лише на одній із культурно-цивілізаційних традицій – проєвропейській чи проросійській. Потреба вибору – Захід чи Росія – перманентно залишається загрозою підриву національних інтересів і національної безпеки України. З іншого боку, тривале перебування в образі буриданового віслюка, який не зміг зробити вибір між двома оберемками сіна, через що й помер голодним, також не може бути перспективною стратегією (як і сталося з так званою "багатовекторністю"). Вибір доводиться робити, насамперед, у сфері національної безпеки, й ціна помилки тут може бути фатальною.

На думку провідних російських політологів, без України Росія перестає бути євразійською імперією. Звичайно, що такий стан справ аж ніяк не влаштовує посткомуністичну Росію, найбільш відверто про це висловився неофіційний ідеолог урядової партії "Єдина Росія" О.Дугін, який наголошує, ніби "самостійне існування України може мати сенс лише як "санітарний кордон", адже протилежні за геополітичною орієнтацією

елементи не дозволять цій країні цілком приєднатися ні до східного, ні до західного блоку. Все це прирікає, – робить вбивчий висновок лідер Міжнародного євразійського руху, – Україну на маріонеткове існування та геополітичну службу таласократичній стратегії в Європі. Існування України теперішніх кордонах у статусі незалежної держави рівнозначне завданню потужного удару по геополітичній безпеці Росії". Далі пропонується здійснити геополітичну роздробленість унітарної України, оскільки класична інтеграція Москви з Києвом неможлива й не дасть стабільної геополітичної системи, навіть якщо це відбудеться всупереч усім існуючим об'єктивним перешкодам [2, с. 379-381].

Таким чином, нагальним питанням зміцнення національної безпеки України стає проблема формування власної геостратегії. Протягом першого десятиріччя незалежності таку роль відігравала багатовекторна зовнішньополітична стратегія, коли США, зацікавлені в нейтралітеті України в процесі просування НАТО на Схід, надали певну фінансову допомогу нашій державі в обмін на "холодний мир" в українсько-російських відносинах. Але Росія, маючи вагомий енергетичний й економічний вплив, зберігала можливість контролювати політичне поле України.

І в другому й третьому десятиліттях незалежного розвитку, позначеному гострими політичними конфліктами 2001-2001, 2004-2005, 2006-2007 і 2013-2014 рр., щоденна практика послідовно спростовувала райдужні сподівання на очікуваний прогрес України в руслі лібералізму. Якщо впродовж перших десяти років незалежності ВВП в Україні знизився до 40,8 %, то протягом наступного десятиліття його зростання сягнуло лише 74,1 % від рівня 1990 р. [3, с. 493]. Таким чином, впровадження приватної власності на засоби виробництва не засвідчило зриму переваги цивілізаційних ліберальних цінностей.

До того ж, оцінюючи ситуацію в Україні, лауреат Нобелівської премії в галузі економіки Дж. Стігліц вказував на два перворядні гріхи української суверенної бюрократії: відсутність верховенства права й погано проведену приватизацію. На його думку, розподіл державної власності через "квазілегальні" чи цілком кримінальні механізми призвело до того, що нинішні нувориші змушені остерігатися за долю своїх мільярдів, а тому намагаються не реінвестувати їх у свої країни, а швидко перевести за кордон. Таким чином, "олігархи користуються перевагою обох світів: недоторканністю прав власності за кордоном і слабкими місцями закону в своїх країнах" [4].

Спрацювали й глобальні чинники: фінансово-економічна криза, що спалахнула в 2008 р., стала відображенням того провалля, яке утворилося між реальним та віртуальним капіталом у сучасному капіталістичному світі. Перед власне кризою вартість фінансових паперів на світовому ринку перевищувала ВВП вже більш, ніж у 10 разів, тоді як у 1980 р. це перевищення становило лише 1,2 рази. Тобто фінансисти "накрутили" в десять разів більше паперових грошей, акцій та інших цінних паперів, ніж насправді було наявних матеріальних цінностей, інтелектуальних "ноу-хау" та послуг, тому ця велетенська мильна бульбашка мала б таки колись лопнути й "спалити" віртуальний капітал за рахунок банкрутств.

За великим рахунком, внутрішні суперечності соціально-економічного розвитку України в 2013 р. і глобальні кризові явища стали проявами фундаментальної суперечності між подальшою капіталізацією економіки, тобто перетворенням будь-якого ресурсу в капітал, з одного боку, і соціалізацією та гуманізацією економіки, що виявляється в необхідності підпорядкування її розвитку інтересам людини й суспільства, – з іншого. Як наслідок, результатами економічного зростання в Укра-

їні різні верстви населення скористалися по-різному – дедалі більше ресурсів було сконцентровано в руках відносно нечисленних груп, в той час, коли більшість зазнала процесу пролетаризації.

Отже, у 2013 р. Україна на міжнародній арені залишалася невизначеною та контрверсійною державою з обмеженими можливостями. Офіційно проголошений європейський вектор зовнішньої політики постійно послаблюється через залежність вітчизняної економіки від російських енергоресурсів. Статус позаблокової держави, закріплений в Законі України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", зменшив, але не зняв суперечності й проблеми в гарантуванні воєнної безпеки України, лише відклавши їхнє вирішення на невизначений термін [5].

Між тим, у світі інтенсифікуються процеси глобалізації та виникають нові центри сили; ЄС винаходить оптимальну модель європейської інтеграції, а Росія докладає зусиль щоб стати важливим геополітичним гравцем; зростає дефіцит і загострюється боротьба за життєво необхідні ресурси, передусім вуглеводневі; змінюється глобальний клімат; посилюються міграційні потоки, що призводить до еволюції характеру військових конфліктів.

Тому, щоб стати успішним гравцем у глобалізованому світі, країна повинна бачити себе частиною світових та регіональних процесів трансформацій, прогнозувати їхні наслідки та робити кроки до моделювання найоптимальнішої для себе ситуації. Активна зовнішня політика дасть змогу Україні підвищити власну суб'єктність і в регіональному вимірі. Пасивне слідування у фарватері створених зовні ініціатив може мати тяжкі наслідки для України, аж до втрати реального суверенітету.

Друга за площею (після Росії) держава Європи з майже 45-млн. населенням – Україна – на міжнародній арені є актором з обмеженими можливостями. Внутрішні загрози, пов'язані зі слабкістю політичних інститутів, недостатньо ефективною державною політикою, структурними деформаціями в економіці та незавершеністю процесу національного будівництва переважають над зовнішніми викликами. Це знижує суб'єктність України як міжнародного політичного гравця та робить її заручницею власної внутрішньої політики.

Відсутність тривалої й безперервної історії національної державності, колоніальне минуле, перебування в цивілізаційно різних імперіях (Російській та Австро-Угорській), низька якість управлінської еліти та переважаючі корпоративні інтереси над державними – об'єктивні передумови слабкості зовнішньополітичної позиції України. Поняття національних інтересів і в 2014 р. залишалось для України абстрактним і не мало під собою реального змісту, який би усвідомлювався владою та групами інтересів і слугував основою для зовнішньої політики.

Негативно впливало на суб'єктність України на регіональній геополітичній арені її межування з Росією, що має власне бачення ролі Української держави, яке не завжди співпадає з прагненнями останньої, і, як уже зазначалося, володіє зовнішньополітичними ресурсами та можливостями, що значно переважають українські. Висока енергоємність української економіки та необхідність споживати енергоресурси за цінами, близькими чи навіть дещо вищими від світових, є чинниками тотальної неконкурентоспроможності вітчизняної економіки і її залежності від Російської Федерації як основного постачальника таких ресурсів. Значною є вразливість України та її громадян від зовнішніх, переважно російських, інформаційно-психологічних впливів.

Потреба дотримання регіональних балансів та короткочасна політика пошуку короточасних виграшів у се-

редині 1990-х рр. вилилися в безперспективну політику т. зв. "багатовекторності" України в її зовнішньополітичних орієнтирах. В останнє десятиліття ця політика поступово переглядалася у бік пріоритету європейської інтеграції. Однак залежність вітчизняної економіки від Росії та неефективність внутрішніх модернізаційних перетворень в державі значно послаблюють офіційний курс європейської інтеграції.

Ключовою рисою української економіки є її висока залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури: відношення експорту України до ВВП становить 50 %, імпорту до ВВП – 53 %; третина експорту товарів з України припадає на продукцію металургії. Така малодиверсифікована структура української зовнішньої торгівлі робить нашу державу набагато більш вразливою до зовнішніх шоків, аніж більшість країн Центрально-Східної Європи з аналогічною роллю зовнішньої торгівлі в економіці.

Орієнтація експорту України на продукцію металургії й сільського господарства робить країну безпосередньою (і жорстко вбудованою) частиною світового економічного циклу, а отже під час світового економічного піднесення, що вже почалося, українська економіка зростатиме активніше за світ, а під час іще остаточно не подоланої світової рецесії у вітчизняній економіці відбуватимуться жорсткі кризові явища. Внаслідок такої високої залежності від зовнішньої торгівлі, її низької диверсифікованості й зовнішньо обумовленого характеру економічних процесів державна економічна політика має мінімальний вплив на господарську динаміку, а Україна приречена на природне обмеження у можливостях сталого розвитку й неминуче стикатиметься з новими економічними кризами та відчуватиме брак ресурсів для поступального розвитку.

При цьому за президентства В.Януковича Україна так і не перетворилася на "Мекку" для іноземних інвесторів. Головною причиною стали високі регуляторні ризики для діяльності інвесторів в Україні, що відлякують від вітчизняної економіки довгострокові інвестиції. Головним наслідком цього явища є збереження багатьох хвороб національної економіки, адже непривабливість для інвестицій пов'язана із додатковими адміністративними витратами для бізнесу, обмеженням конкуренції та повільним імпортом нових технологій і практик. Це зіштовхує Україну до ар'єргарду економічного розвитку, навіть в умовах формально непоганих показників економічної динаміки.

З огляду на вищенаведені чинники, простір для зовнішньополітичного маневру України є обмеженим, і ймовірність того, що ситуація виправиться в середньостроковій перспективі, є досить низькою. Однак, це не означає, що Україна не має ставити власні зовнішньополітичні цілі, розбудовувати зовнішньополітичний інструментарій та докладати зусиль для здійснення вигідних для себе змін у регіоні. Наступні роки нестимуть з собою як нові загрози, так і нові можливості. Питання полягає в тому, наскільки активною та ефективною буде зовнішня політика України, аби скористатися цими можливостями та відреагувати на згадані загрози.

Глобалізований світ стає дедалі вразливішим та більш незахищеним від проявів транскордонної злочинності, незаконної торгівлі зброєю, нелегальної міграції, трафіку наркотичних речовин, тероризму, екологічних лих. Однією з природних відповідей на це стає регіоналізація та поява локальних протекціоністських рухів. Хоча США залишаються найпотужнішим світовим економічним центром і за багатьма показниками зберігатимуть світове лідерство до 2020 р., зростатимуть регіональні та глобальні центри сили, які мають потужний економічний чи/та ресурсний потенціал та збалан-

совуватимуть вплив США у світі (Росія, Індія, Китай, країни АСЕАН). Створення макрорегіональних інтеграційних "клубів" (БРИКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південна Африка), ОДКБ (Організація Договору про колективну безпеку), Шанхайська організація співробітництва (ШОС) тощо), дозволяє їм активніше конкурувати з традиційними центрами сили (США та ЄС).

Відповідно, баланс сил у світовій економіці кардинально змінюється. Якщо двадцять років тому на розвинені країни припадало дві третини світової економіки, то нині ролі розвинених країн та країн, що розвиваються (включно із країнами з перехідною економікою) стали зрівняними. Впродовж найближчого десятиліття розвинені держави й надалі втрачатимуть свою вагу у світовому ВВП. Зокрема, китайська економіка, яка нині є другою у світі після США, на 2020 р. матиме статус найбільшої економіки світу.

У політичному сенсі послаблення домінування США в світі та зростання нових центрів сили несе для України ризики, пов'язані з боротьбою за перерозподіл сфер впливу в регіоні Центрально-Східної Європи. Вони проявлятимуться, зокрема, у вигляді окремих заходів політичного, економічного та інформаційного тиску на Україну та посилення ролі Росії в регіоні.

Іншим важливим для України наслідком є зміцнення країн, що розвиваються, а отже і збільшення євразійських товаропотоків, адже одним із ключових напрямів світової торгівлі є вісь "Європа – Азія". Україна в цьому сенсі є ключовою транзитною державою із високим потенціалом. Швидкість доставки багатьох товарів має високе значення, тому важливою буде альтернатива довготривалим океанічним поставкам через Суецький канал. Проте в Україні є конкуренти (передусім Туреччина та країни Балтії), тому її участь у таких проектах не є апріорною.

Відсутність України – держави-співзасновника ООН у переліку офіційних кандидатів на входження до Європейського Союзу (Ісландія, Македонія, Сербія, Туреччина й Чорногорія), тих держав, які лише подали відповідну заявку (Албанія) й навіть тих, що розцінюються ЄС тільки як потенційні кандидати, але навіть не подали заявку на вступ до ЄС (Боснія й Герцеговина та Косово), а також досить розмиті перспективи "Європейської політики сусідства" та її продовження – проекту "Східного партнерства", зволікання з укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС – усе це актуалізувало у вітчизняному міжнародно-політичному дискурсі увагу до країн "третього світу". Власне, зацікавленість "новими індустріальними державами" всіх чотирьох хронологічних хвиль – від "азійських тигрів" до Бразилії, Малайзії, Індії, Туреччини й КНР, уже мала місце після переобрання на другий президентський термін Л.Кучми й повторного призначення в жовтні 2000 р. на посаду міністра закордонних справ України А.Зленка.

Тоді новий курс на економізацію зовнішньої політики України набув ємної формули – "на Захід через Схід", а нині зазначені держави посіли чільне місце серед дискутованих пріоритетних напрямків діяльності вітчизняної дипломатії ще й з огляду на істотні зміни в розстановці сил на планеті внаслідок глобальної валютно-фінансової кризи. За оціночними підсумками розвитку світової економіки в чи не найважчому після Другої світової війни 2013 р. серед великих держав високі темпи приросту ВВП продемонстрували саме КНР (+ 7,6 %), Республіка Індія (+ 3,8 %) та Індонезія (+ 5,3 %).

Разом із підвищенням добробуту населення країн, що розвиваються, такі терміни як "розвинені країни" та "золотий мільярд" чимдалі втрачатимуть актуальність. Центри споживання зміщуються із розвинутого світу до

країн, що розвиваються. Разом із тим ці держави концентрують дедалі більше виробничих потужностей та інфраструктурних проектів. Таким чином, країни, що розвиваються, все більше ставатимуть водночас і головними потенційними споживачами української продукції, і головними конкурентами для українських підприємств.

З огляду на зростання впливу "ісламського світу" на міжнародній арені для України важливими є відносини з:

- арабськими державами Близького Сходу та Затоки, країнами Південної та Південно-Східної Азії;
- ісламськими країнами пострадянського простору на Південному Кавказі (Азербайджаном) та в Центральній Азії й ісламськими регіонами Росії.

Адже мусульманські країни:

- володіють загалом найбільшими в світі покладами нафти й природного газу;
- через них проходять основні наземні та повітряні комунікації, які поєднують Європу й Азію;
- мають значний приріст населення: за прогнозами ООН, кількість мусульман у світі до 2020 р. складе більше третини населення Землі.

Тому визначальним світовим трендом будуть спроби мусульманських еліт консолідувати зусилля в пошуках політичної ніші на міжнародній арені. Наскільки це вдасться зробити, свідчитиме рівень координації геополітичних зусиль Саудівської Аравії, Єгипту й Ірану в сенсі їхнього протистояння США та Ізраїлю, спільна політика з країнами-експортерами нафти у боротьбі проти зниження цін на енергоносії, скоординована політика в рамках Організації ісламського співробітництва, ОПЕК, Ради арабського співробітництва країн Затоки, Ліги арабських держав тощо.

Для України ця тенденція є небезпечною у випадку посилення політичної ісламізації кримських татар одночасно із зростанням впливу Туреччини. Радикальна ісламізація Криму, зокрема, активізація діяльності таких рухів, як "Хізб ут-Тахрір" та ваххабітів, може виявитися в разі значного посилення російського впливу на півострові, ігнорування інтересів кримських татар та потурання центральної влади в цій ситуації. Останнім часом ця можливість підсилюється інформаційними акціями з боку проросійських організацій, спрямованими проти кримських татар, а також неспровокованою окупацією Криму російськими військами в лютому-березні 2014 р.

А суспільно-політичний вибух ("Арабська весна"), що охопив арабський світ останніми роками й призвів до падіння чинної влади в Тунісі, Єгипті та Ємені, громадянської війни в Лівії та Сирії, бурхливих антиурядових виступів у Мавританії, Марокко, Алжирі, Судані, Йорданії, Лівані, Іраку й Бахреїні, має як внутрішній, так і міжнародний вимір, як спільні витоки, так і національну специфіку, зумовлену особливостями історичного розвитку кожної країни, конкретною соціально-економічною, політичною й релігійною ситуацією. В Ємені, Бахреїні й Лівії на причини соціального характеру наклались сепаратистські рухи, міжконфесійне протистояння, кланове й міжплемінне протистояння.

Базовим спільним внутрішнім чинником рухів протесту стало загострення соціально-економічних проблем: безробіття, низький рівень життя незможних верств населення, відсутність життєвих перспектив для значної частини молоді. Важливу роль відіграли й політичний застій, корупція та непотизм правлячої верхівки, передусім у Єгипті й Тунісі, придушення демократичних свобод за формального визнання демократії.

В Бахреїні, Ємені й Лівії до соціально-економічних обставин додалася специфіка внутрішньополітичної ситуації. В Ємені – це дії повстанських шіїтських угруповань на півночі країни, сепаратистський рух на півдні,

– в колишній Народній Демократичній Республіці Ємен та істотний вплив ісламістів (наявність підпільних осередків "Аль-Каїди"). В Бахрейн – конфесійне протистояння сунітської меншини на чолі з правлячою династією Аль-Халіфа й шиїтської більшості, що бореться за рівні права з сунітами. В Лівії – невдоволення родиною Каддафі, що узурпувала владу, й наближеними до неї кланами, сепаратизм племен Кіренаїки, дії суфійських тарикатів та ісламістських угруповань.

Рушійні сили руху протесту, як у Єгипті, так і в Тунісі чи Йорданії, були представлені масами безробітної молоді, у т.ч. дипломованих спеціалістів, що не сприймали корумпований режим особистої влади. Опозиційні маніфестації головним чином мали стихійний характер, але безпосереднім приводом для них стало чергове підвищення цін, пізніше до протестного руху приєдналися чільні опозиційні політичні партії, що стояли на ліберально-демократичній платформі.

Зміни в арабському світі внаслідок т.зв. "Арабської весни" ще тільки належить оцінити з погляду міжнародної політології. Але вже нині, після проведення очікуваних вільних парламентських виборів у Тунісі, Єгипті, Марокко й Лівії, можна зробити певні політичні висновки.

По-перше, це заміна диктаторських і напівдиктаторських режимів на більш м'яку модель із значною кількістю атрибутів представницького демократичного суспільства та націоналістичним забарвленням. Для політологічного інструментарію таку модель можна назвати "турецькою". Саме вона найповніше відбиває той вибір інституцій, які арабському світу належить ще створити, передусім багатопартійність і певна свобода преси. Багатьом партіям і об'єднанням вготований "короткий політичний вік", але це аж ніяк не виключає того, що багатопартійність стане настільки ж звичним чинником для більшості країн арабського світу, як і для Європи. Інша справа, що це будуть за партії.

По-друге, на відміну від ідей "Аль-Каїди" чи націоналістичних принципів панарабізму, мова не йде про створення наднаціональної надбудови. Режими в державах, вражених "Арабською весною", рано чи пізно становитимуть помірковані ісламські утворення за відмови від радикальних ідей на кшталт "боротьби з невірними". Остання теза вже не спрацює й не здатна серйозно послабити рівень соціальної напруги всередині цих країн, тому її доля – бути уділом дуже вузької частини населення. Безперечно, нова влада має бути в стані сформувати стабільні коаліційні уряди, але їхній успіх безпосередньо залежатиме від формування нової політичної системи.

По-третє, ісламський чинник безперечно вплине на посилення антиамериканських й антизраїльських настроїв у регіоні, передусім для вирішення палестинської проблеми. У цьому й полягатиме певний дуалізм тенденції щодо інкорпорації цивілізаційної моделі в економіку. Причому палестинський трек є універсальним механізмом такого ідеологічного фундаменту.

По-четверте, з великою часткою ймовірності внаслідок ісламізації політичних сегментів арабських країн відбудеться більш-менш швидке послаблення інститутів збройних сил. Хоча донедавна вказаний інститут залишався багато в чому єдиним гарантом стабілізації суспільства, але в міру успішного формування нової політичної системи потреба в ньому буде нівелюватися. Такий процес досить швидко розвивається в тій же Туреччині, де армія десятиліттями відігравала роль "останньої інстанції", що виносить остаточний вирок.

Зрештою, варто очікувати зміну формату відносин з Іраном у бік "потепління", особливо після офіційної відмови керівництва держави від продовження ядерної програми. Але ця теза, на нашу думку, є справедливою

лише щодо Єгипту і країн Магрибу, але не Аравійського півострова, де вище означені суспільно-політичні процеси розвиватимуться не такими темпами, як на Арабському Заході, й матимуть свою специфіку.

Яке це має міжнародно-політичні наслідки для України? Передусім впровадження демократичних інститутів для абсолютно невідготовлених для цього людей спричиняє їхнє відторгнення. Навіть у розвинених державах "Старої Європи", де мешкає численна мусульманська діаспора, останні події – погроми, підпали авто й протести проти заборони носіння хіджабів у тій же Франції переконливо свідчать лише про одне. Мусульмани в своїй більшості відкидають "невластивий їм спосіб життя" й відчують себе "чужинцями".

І справа не лише в "курячій сліпоті" західних демократій, що погано соціально адаптують цих наново прибулих за кращим життям. Це також має місце, але суть питання в іншому: спроба збитися "в купу, як вдома" (оскільки "самореалізуватися" поодиноці страшно й суперечить загальному родовому образу мислення) відіграє в цьому феномені основну роль. Спроба "розмити" цю ідентичність шляхом пропозиції "жити за новими демократичними правилами" наштовхується не просто на протест, а на насилля (досить згадати всі теракти в Іспанії й Великій Британії). Вони здійснювалися вихідцями з мусульманських країн, часто вже в другому поколінні, які народилися й вирости на Заході та отримали пристойну освіту.

У них виявляється потреба в самовираженні на рівні усвідомлення своєї скривдженості, але вона не залежить від ступеня фінансового благополуччя чи якісної освіти. Це боротьба ідей на підсвідомому рівні, на чолі якої стоїть лише одне питання: якщо у нас така правильна релігія, що визначає наше життя цілком і повністю, то чому ці "безбожники" живуть краще? Прийняти тезу про те, що рівень життя зовсім не залежить від релігії, чи залежить від неї дуже малою мірою, усвідомити неможливо або надто важко.

Звідси важливий і простий для мусульман висновок, який завжди варто пам'ятати українській владі, зацікавленій у доступі до близькосхідних вуглеводнів та реалізації в регіоні продукції вітчизняного ВПК: для місцевого люду в усьому винен Захід, що грабує бідні арабсько-мусульманські народи через підкуплені ним режими.

І другий принциповий урок для офіційного Києва, якщо він планує зберегти й зміцнити свої позиції в арабському світі, враженому "Арабською весною": місцевого населенню демократія потрібна передусім для того, щоб отримувати соціальні блага, не жертвуючи взамін своїми уявленнями про справедливість і способи виживання. Проблема полягає в тому, що Україна зорієнтована на індивідуалістичний ЄС, незважаючи на всі його політично коректні й гуманітарні принципи. І там, і тут теж існує "куміство", але порівняти його зі східним аналогом неможливо за визначенням. До того ж на Сході існує й таке поняття як нетерпимість і зашоєрність, це має місце й на Заході, але там воно вважається, передусім офіційно, непристойним мракобисом.

Ліворадикальні ж президенти країн Латинської Америки охоче наголошують на власній прихильності до концепції багатополарності світу й активно шукають собі спільників – таких, що поділяють їхні світоглядні цінності. І коли "відкрита дипломатія" КНР уже позбавилася ідеологічної складової й, на відміну від внутрішньої партійно-державної пропаганди, вдало уникає антиамериканських і антиглобалізаційних гасел на міжнародній арені, то Росія й Білорусь, що як і за часів холодної війни активно експлуатують образ "імперіалістичного ворога", стали жаданими партнерами, чи навіть "стратегічними союзниками" провідних учасників "Болі-

варіанської ініціативи" (зокрема, Болівії, Венесуели, Еквадору, Куби й Нікарагуа).

І оскільки вони радо запрошують до свого узбережжя з'єднання російського флоту для спільних навчань, надають повітряний простір і бази для тренувальних польотів російських стратегічних бомбардувальників, дипломатично, вслід за Кремлем, визнають незалежність самопроголошених Абхазії й Південної Осетії, Україна повинна зважено підійти до визначення кола власних партнерів у згаданому макрореґіоні. З урахуванням усіх міжнародно-політичних наслідків "лівого тренду" країн Латинської Америки та їхньої внутрішньої диференціації, попереднього досвіду двосторонніх взаємин і взаємодоповнюваності економік такими перспективними партнерами для України мають бути помірко-вано-ліві режими Бразилії, Аргентини, Перу й Чилі – економічно найрозвиненіших і прагматичних держав Латинської Америки, як це бачилося ще за часів Української революції 1917-1920 рр.

Латинська Америка в цілому знаходиться на схожому з українським рівнем розвитку і так само гостро відчуває потребу віднайти власну "нішу" в міжнародному поділі праці, утвердитися на світовому ринку товарів і послуг. Тому налагодження співробітництва з провідними латиноамериканськими державами, що мають крупний і далеко не повністю розкритий ресурсний потенціал, видається для нашої країни перспективним, надзвичайно плідним і взаємовигідним.

Але успішна реалізація латиноамериканського вектора вітчизняної зовнішньої політики, як зрештою й будь-якого міжнародного проекту, чималою мірою залежить від сумісності й взаємодоповнюваності цивілізаційних засад та орієнтирів його учасників. Звичайно, економічний прагматизм має бути однією з принципових засад міжнародної діяльності держави, проте безсумнівним є й взаємне тяжіння країн зі спільною системою громадсько-політичних цінностей, подібною організацією господарського життя, державно-політичними інститутами й схожими механізмами функціонування суспільства.

Після "втраченого десятиліття" неоліберальних реформ й флірту зі Сполученими Штатами Америки 1990-х рр. Латинська Америка повернула ліворуч, до влади конституційним шляхом почали приходити альтернативні сили й лідери. Бідніючи кількісно (на поч. 2010-х рр. у Латинській Америці налічувалося більше 120 млн. бідних і 97 млн. край бідних із трохи більше, ніж півмільярдного населення [6, с. 35]) і якісно, громадяни психологічно втомилися від традиційних партій та звернулися до соціалістів, причому в електоральних уподобаннях до опозиції капіталізму, що породжує нерівність, і антиглобалізму, замішаному на латиноамериканському варіанті трактування соціальної справедливості, органічно додався антиамериканізм, турботи й вимоги народних низів стали вагомою частиною великої політики – будівництва "соціалізму XXI ст."

Якщо президенти Уругваю – Хосе Мухіка, Бразилії – Ділма Руссефф, Перу – Ольянта Умала і Чилі – Мішель Бачелет, що прийшли до влади в 2010-2014 рр., поповнили поміркований сегмент "лівого тренду" Латинської Америки й продовжують успішно вести справи з Вашингтоном по різним напрямкам та лише виграють від цього, то глави Аргентини (Крістіна Фернандес де Кіршнер), Болівії (Ево Моралес), Венесуели (Ніколас Мадуро), Еквадору (Рафаель Корреа), обрані тоді ж на черговий термін, послапили його радикальне крило.

Масовий характер окресленого вище суспільно-політичного зсуву вказує на те, що відтворення лівої політичної культури на латиноамериканському ґрунті має об'єктивний характер, посилений стрімким зростанням політичної самосвідомості корінного індіанського населення, коли після багатовікової маргіналізації

індіанські маси залучаються до великої політики. Створена протягом 1980-90-х рр. в країнах Латинської Америки модель капіталізму й ринкової економіки (саме вона була реалізована й після здобуття незалежності Україною, але на свідомо нижчому цивілізаційному рівні, зумовленому браком підприємницької традиції та невластивим для латиноамериканських країн кількадесятилітнім пануванням адміністративно-командної економіки й тоталітарного політичного режиму) була мінімально соціально зорієнтованою, а отже й безперспективною.

Ліві (помірковані й радикали), що домінують сьогодні на політичній арені Латинської Америки, зробили критичні висновки з гірких поразок 1950-70-х рр. і перетворилися на серйозну конструктивну силу, що "грає за правилами". Їхній прихід до влади (чи повернення, як у Нікарагуа або в Чилі) вже не загрожує національному розвитку, але водночас "соціалісти XXI століття" виконують надзвичайно важливу функцію акумулювання суспільних протестів. Можна дискутувати щодо тих чи інших аспектів їхньої діяльності, але важко заперечити той факт, що саме ліві, мирно інкорпоровані у владу, рятують свої країни від насильства, бунтів і кривавих революцій.

Ще третину, або навіть чверть століття тому подібний суспільний лівий тренд виражався б у безпосередньому жорсткому, переважно збройному протистоянні, як це, приміром, мало місце в Центральній Америці. Але останнім часом у цій частині світу виробилися такі політико-правові інституції й механізми, що дозволяють країнам здійснювати пошук оптимальних моделей існування безкровним еволюційним шляхом, а громадськість завоювала культуру й навички використання відповідних технологій демократичного суспільства. Політичні лідери, що прийшли до влади в якості глав латиноамериканських держав, у більшості випадків виходять не з ідеологічних переконань, а з потреби "будувати правову демократичну країну", діючи при цьому спільно і в інтересах усього континенту, а не замикаючись у вузькій коаліції.

За таких обставин перед вітчизняною дипломатією на латиноамериканському напрямкові постали вкрай складні проблеми, значною мірою породжені несумісністю цивілізаційного вибору нашої держави (принаймні, на офіційному рівні) й новітніх політичних тенденцій макрореґіону. Курс на прискорену євроінтеграцію України, що, в свою чергу, спирається на представницьку модель стратегічного партнерства зі США та ЄС й покладений в основу зовнішньої політики Києва, принципово несумісний із "Боліваріанським альянсом для народів нашої Америки" (2009 р.) й здатен породжувати певні колізії на рівні міждержавних взаємин.

Україна, якій у спадок від СРСР дісталася загалом неконкурентоспроможна (внаслідок значної ресурсо- і енергоємності) індустріальна економіка, відчуває чималі труднощі, пов'язані зі збутом своєї переважно низькоякісної продукції. Водночас (і в цьому знову ж – "заслуга" СРСР) в українській економіці існує кілька "точок зростання", тобто галузей (літакобудування, продукція ВПК, космічна промисловість тощо), які в разі правильної побудови стратегії їхнього розвитку, здатні забезпечити нашої державі стабільні валютні надходження від експорту товарів до певного кола країн.

Не варто забувати й уже наявні відносні переваги України у виробництві деяких товарів (важке машинобудування, фармакологія, хімія) перед державами з аналогічним вітчизняному й нижчим рівнем розвитку. Такі товари користуються незначним попитом у розвинених країнах, але можуть зайняти відповідну "нішу" в державах, що розвиваються. Так само продукція останніх для України є набагато дешевшою й кращою, ніж аналогічні вироби з розвинених держав, навіть коли вона якісно дещо поступається. Адже країна з нижчим

рівнем розвитку загалом (звичайно, є винятки) потребує й товарів нижчої якості.

Тому сьогодні Україні вкрай необхідно активно пробиватися на ринки держав "третього світу", що динамічно розвиваються, інакше наша країна приречена на поступовий, але неминучий занепад. Пасивність і нерозуміння пріоритетів, марні витрати ресурсів на вибудовування нерівноправних стосунків із розвиненими країнами (що так полюбили останнім часом вживати до України як держави з дешевими умовами виробництва антидемпінгові заходи) призведе до втрати будь-яких наявних конкурентних переваг і, що ще трагічніше, – втрати наукового потенціалу, на голому ентузіазмі якого нині ще тримається життя в національній економіці.

Посилення боротьби провідних світових держав за закордонні "ресурси виживання і розвитку", звичайно, негативно позначиться на Україні:

- в умовах зростання світових цін на енергоносії, складнощів із модернізацією вітчизняного виробництва та зменшенням енергоємності національного продукту, фактичної відсутності альтернативних видів палива у національній економіці (за винятком незначних покладів кам'яного вугілля), Україна буде неконкурентоздатною на світових ринках;

- одним із небагатьох ресурсів, який дозволить Україні "знайти своє місце під сонцем", є продовольчий, важливість якого в перспективі найближчих років стрімко зростає. Україна має шанс зайняти нішу найбільшого світового постачальника продовольства за умов підвищення ефективності сільського господарства країни, залучення інвестицій та модернізації аграрного сектору.

Для перетворення з країни невикористаних можливостей на державу, що впевнено крокує в майбутнє, керівництву України необхідно розуміти, куди рухається світ навколо неї, активно й ефективно діяти у зовнішньополітичній площині, здійснювати відповідні внутрішні перетворення.

В умовах обмеженої ресурсної бази для внутрішніх перетворень, відставання від розвинених країн у багатьох галузях, державі слід зосередитися на тих масштабних національних проектах, які здатні вивести Україну у світові лідери та забезпечити гідне "місце під сонцем".

Зважаючи на стрімке зростання світового попиту на сільськогосподарську продукцію, особливо в Південній Азії, на Близькому Сході й Арабському Заході, та в разі успішності реформ вітчизняного агросектору, залучення інвестицій та збільшення врожайності до європейського рівня, таким варіантом може стати роль провідного гравця на світовому ринку продовольства.

Україна здатна досягти певних успіхів на шляху до інтеграції в ЄС (підписання Угоди про асоціацію, створення зони вільної торгівлі, безвізовий режим), однак повноцінне членство в Євросоюзі унеможливить для України вирішення масштабних зовнішніх і внутрішніх викликів, які стоятимуть перед ЄС у наступне десятиліття та труднощі внутрішнього реформування самої України відповідно до копенгагенських критеріїв.

Україні не вдасться позбавитися від економічного, енергетичного й інформаційного впливу Російської Фе-

дерації. Водночас, можливо й потрібно докладати заходів для зменшення домінування російських зовнішньополітичних інтересів в Україні, зберігаючи партнерські відносини з північно-східним сусідом.

Україна здатна посилити свою роль на регіональній арені за рахунок розширення присутності в структурах регіонального та міжрегіонального співробітництва, участі у розробці та реалізації успішних проектів, зокрема в галузі розвідки та видобутку вуглеводневих ресурсів Чорноморсько-Каспійського басейну, а також за рахунок розширення своєї участі у врегулюванні заморожених конфліктів на пострадянському просторі.

Таким чином, Україна перебуває в дуже складному та динамічному геополітичному безпековому оточенні. Попри традиційно миролюбну і зважену зовнішню політику, керівництву держави не вдалося встановити рівноправні, надійні, щирі партнерські відносини на жодному з ключових напрямів. Наслідком "багатовекторності" й позаблоковості зовнішньої політики з періодичними відхиленнями в координатах Схід-Захід стало, фактично, сповзання в геополітичну буферну зону. Перетворенню України на, фактично, "розмінну карту" у великій геополітичній грі сприяли не лише відсутність у державного керівництва стратегічного бачення, волі й спроможності консолідувати суспільство, але й не завжди конструктивна поступливість Заходу у відносинах із Росією.

Водночас, наразі Україна залишається відкритою як для "західного", так і для "східного" зовнішніх впливів. Не піддаючи найменшому сумніву факт того, що Україна – незалежна держава й питання формування її внутрішньої і зовнішньої політики є суверенним правом демократично обраного керівництва країни, доцільно зазначити, що західним партнерам України слід сформувати більш активну позицію у відносинах із новою українською владою.

Особливо це стосується тих внутрішньо- та зовнішньополітичних рішень, які можуть або суперечити міжнародним зобов'язанням, або мати негативні наслідки не лише всередині країни, – а тому повинні бути предметом консультації з партнерами. В таких консультаціях повинна бути зацікавлена насамперед сама українська влада, оскільки цей механізм дає певні гарантії уникнення хибних рішень, можливості розподілу відповідальності і сприятиме розбудові партнерських відносин.

Список використаних джерел

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы / Збигнев Бжезинский ; пер. с англ. О. Ю. Уральской. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 256 с.
2. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России / Александр Дугин. – М. : АРКТОГЕЯ-центр, 2000. – 928 с.
3. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / за ред. А. І. Кудряченка. – К. : Фенікс, 2011. – 632 с.
4. Княжанський В. Мисливці за рентою. Чи може прийти до влади в Україні популістський диктатор? / В. Княжанський // День. – 2006. – 30 трав.
5. Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" № 2411-VI від 1 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
6. Головченко В. "Ліва вісь" Латинської Америки в контексті цивілізаційного вибору України / Володимир Головченко // Зовніш. справи. – 2009. – № 1. – С. 34–37.

Надійшла до редколегії 30.11.14

В. Головченко, д-р політ. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

УКРАИНА И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ОБСТАНОВКИ: ГЛОБАЛЬНЫЙ КОНТЕКСТ

Раскрыты базовые подходы к анализу современных глобальных международных отношений и определены перспективные направления участия в них Украины. Доказано, что система международных отношений в современном мире имеет очень сложную структуру и любое определение или типология только условно отображает международные реалии. Сформулированы основные тенденции в развитии международных отношений постбиполярного мира.

Ключевые слова: глобализация, внешняя политика, международные отношения, модернизация, тенденции.

V. Holovchenko, Doctor of Political Sciences, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINE AND TRENDS OF THE INTERNATIONAL SITUATION' DEVELOPMENT: A GLOBAL CONTEXT

The article deals with basic concepts of the contemporary international relations analysis and determines perspective vectors of the Ukrainian participation in its. It is proved that the system of international relations in the modern world has very complex structure and typology or any definition only conditionally displays international realities. The basic trends in the development of post-bipolar world's international relation are formulated.

Key words: globalization, foreign policy, international relations, modernization, trends.

УДК 327 (BRICS).

М. Зайцева, здобувач
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОНЦЕПТ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ У СТРАТЕГІЇ КРАЇН БРІКС

Проаналізовано безпекову складову взаємодії Бразилії, Росії, Індії, Китаю та ПАР у рамках об'єднання БРІКС та визначено підходи країн-членів до співпраці у сфері міжнародної безпеки; також встановлено, що країни БРІКС розглядають форум як інструмент зміцнення власного міжнародного авторитету та як перспективу поглиблення багатосторонніх відносин.

Ключові слова: БРІКС, Бразилія, Російська Федерація, Індія, Китай, Південно-Африканська Республіка, міжнародна безпека.

Постановка проблеми. Глобалізація сприяє зростанню впливу окремих центрів та акторів міждержавної взаємодії, що призводить до виникнення загальносвітових структур, які можуть стимулювати процеси політичної консолідації та розширювати простір міжнародної та регіональної безпеки. На початку XXI століття відбулась структурна криза системи міжнародної безпеки, що призвело до потреби переосмислення концептуальних і методологічних засад міжнародного співробітництва та виявлення чіткої диференціації пріоритетів світової, регіональної і національної політики щодо сучасних викликів і загроз. Внаслідок еволюції наукових підходів як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників до міжнародного безпекового співробітництва нині існує потреба ґрунтовного дослідження сучасних форм глобального управління на прикладі країн БРІКС задля оцінки місця і ролі безпеки у сучасній системі міжнародних відносин.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемам формування неінституціональних структур глобального управління в сучасному світі та стратегії п'ятистороннього співробітництва у форматі БРІКС присвячено дослідження зарубіжних учених, серед яких варто виділити Д. Уілсона і Р. Пурушотгамана (2003), Дж. О'Ніла (2007), С. Ахмеда та А. Келстона (2009), І. Валлерстайна (2013). Російські дослідники О. Ківа (2010), Р. Грінберг (2012), К. Пелевіна (2013), С. Коршунов (2013) досліджують політико-економічні процеси поглиблення інтеграційних відносин між країнами БРІКС. Роботи українських учених С. Шергіна, М. Рижкова, Є. Макаренко, А. Філіпенка, М. Фесенка, Л. Самойлової, В. Романової, Т. Кузьмича, М. Пасмор, К. Каймашнікової присвячені аналізу політичного, економічного та інформаційно-безпекового співробітництва країн об'єднання. Подальший аналіз безпекової парадигми глобального розвитку дозволить з'ясувати нові закономірності підтримки міжнародного миру і стабільності.

Мета статті – проаналізувати етапи взаємодії країн БРІКС у сфері міжнародної безпеки. Завдання статті: виявити особливості безпекової політики об'єднання з урахуванням національних стратегій.

Виклад основного матеріалу. Об'єднання БРІКС з'явилося у 2001 році в доповіді фінансового аналітика Дж. О'Ніла, який об'єднав чотири держави у групу країн, що швидко розвиваються (БРІК – Бразилія, Росія, Індія та Китай). Перша зустріч заступників міністрів закордонних справ на рівні держав БРІК відбулася у 2005 році, а у 2006 році було продовжено поглиблення

практичного співробітництва між державами. До 2009 року подальші зустрічі глав зовнішньополітичних відомств та їх представників відбувались на рівні взаємодії міжнародних установ ООН. Перша офіційна зустріч глав країн БРІК відбулася в Росії 2009 року, а після приєднання Південно-Африканської Республіки у 2011 році об'єднання отримало назву – БРІКС. Крім економічного виміру взаємодія у рамках об'єднання послідовно перейшла у міжнародно-політичну співпрацю, яка зосереджена на міжнародних економіко-політичних проблемах, торговельній політиці, фінансових питаннях, проблемах енергетичної та екологічної безпеки, співпраці у космічній галузі [1]. Проте поглибленню співробітництва у сфері міжнародної безпеки перешкоджають територіальні протиріччя між КНР та Індією, технологічний розрив з розвиненими країнами та військова перевага країн північноатлантичного альянсу.

Формат взаємодії країн БРІКС у сфері міжнародної безпеки відбувається у рамках щорічного саміту, неформальних зустрічей лідерів під час зустрічі глав держав і урядів країн "Групи двадцяти", зустрічей Високих представників з питань національної безпеки та робочої групи з питань міжнародної інформаційної безпеки, а також за потреби у рамках зустрічей міністрів закордонних справ, міністрів фінансів, міністрів економіки і торгівлі, міністрів охорони здоров'я, міністрів науки і технологій та міністрів сільського господарства [2].

Одним з аспектів діяльності БРІКС є розширення стратегічного співробітництва у сфері міжнародної безпеки через вирішення проблем у сфері фінансової, технологічної, екологічної, продовольчої та інформаційної безпеки. На міжнародному рівні країни декларують зацікавленість у зростанні ролі ООН, вдосконаленні механізмів багатосторонньої дипломатії щодо боротьби з глобальними викликами та загрозами. У документах самітів БРІКС завжди містяться положення щодо питання реформування ООН, включаючи Раду Безпеки, так як Китай і Росія підтримують прагнення Бразилії, Індії та Південної Африки стати постійними членами Ради Безпеки ООН [3].

У сфері міжнародної та регіональної безпеки країни БРІКС займають однакові або схожі позиції щодо підтримки регіонального балансу сил на Близькому Сході та Африці, а також засуджують тероризм у всіх його формах і проявах, тому виступають з пропозицією прийняття конвенції ООН у сфері боротьби з міжнародним тероризмом. Об'єднання БРІКС декларує потребу за-